

naukovo-metodychnyi zbirnyk. Kyiv. S. 42–44. [in Ukrainian].

Shevchuk, S. V. (2011). *Ukrainske dilove movlennia: pidruchnyk*. [Ukrainian business language]. Kyiv: Arii. 286 s. [in Ukrainian].

Bohoslavets, L. P. (2013). Innovatsiini tekhnolohii pry vyvchenni dystsyplin humanitarnoho tsykladu [Innovative technologies in the study of humanitarian disciplines]. *Perspektyvni napriamky ukrainskoi nauky: zbirnyk statei. Zaporizhzhia*. T. 1. S. 64–66. [in Ukrainian].

Yermolenko, S. Ya., Bybyk, S. P., Solohub, N. M. ta in. (2005). *Dovidnyk z kultury movy* [Handbook of

language culture]. Kyiv: Vyshcha shkola. 399 s. [in Ukrainian].

Dilova ukrainska mova. Metodychni vkazivky do praktychnykh zaniat ta samostiinoi roboty studentiv [Ukrainian business language. Methodical instructions for practical classes and independent work for students]. (2016) / uporiad. L. P. Bohoslavets. Kyiv: KNUTD. 81 s. [in Ukrainian].

Matsiuk, Z., Stankevych, N. (2011). *Ukrainska mova profesiinoho spilkuvannia* [Ukrainian language of professional communication]: navch. posib. 2-e vyd. Kyiv: Karavela. 352 s. [in Ukrainian].

Дата надходження до редакції: 26.07.2021 р.

УДК 37.041:[37.091.12.011.3-051:81]
DOI: 10.37026/2520-6427-2021-107-3-106-110

Ірина ШИНГОФ,
*аспірантка Інституту педагогічної освіти та освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, старший викладач кафедри суспільно-гуманітарної освіти Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, м. Краматорськ, Україна
ORCID: 0000-0002-9343-0792
e-mail: sh.irina@ippo.dn.ua*

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ПРОФЕСІЙНОГО САМОРОЗВИТКУ ВЧИТЕЛЯ-СЛОВЕСНИКА В ПІСЛЯДИПЛОМНІЙ ПЕДАГОГІЧНІЙ ОСВІТІ

Анотація. У статті проаналізовано наукову літературу та нормативні документи, що визначають формування принципів культури професійного саморозвитку вчителя-словесника. Обґрунтовано авторські принципи: тотожності проєктів професійного саморозвитку вчителя-словесника асоціативним моделям-сюжетам життєтворчості природи; активності в побудові й реалізації технології й методики професійного саморозвитку на мистецьких засадах; дихотомного ставлення до цілісних складників культури професійного саморозвитку педагога, його здатність до самоактуалізації; неперервності зв'язку особистісної зорієнтованості й синкретичності в оволодінні педагогом культурою професійного саморозвитку

на основі мистецтва. Запропоновано адаптовану технологію фотовойс із метою розкриття індивідуальної траєкторії самозростання педагога. Визначено структурні компоненти культури саморозвитку вчителя-словесника, спрямовані на формування його духовності, активності у професійному самовдосконаленні, професійної компетентності, здатності до емоційно-вольової саморегуляції опанування цінностями змісту післядипломної педагогічної освіти, рефлексивної культури за проміжними результатами саморозвивального процесу.

Ключові слова: система принципів, післядипломна освіта, професійний саморозвиток, культура, учитель-словесник, фотовойс.

Iryna SHYNHOF,
*PhD student of the Ivan Ziazium Institute of Pedagogical and Adult Education of the National Academy of Sciences of Ukraine, Senior Lecturer at the Department of Social and Humanitarian Education Donetsk Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education, Kratomorsk, Ukraine
ORCID: 0000-0002-9343-0792
e-mail: sh.irina@ippo.dn.ua*

THE SYSTEM OF PRINCIPLES FOR THE FORMATION OF THE CULTURE OF LANGUAGE AND LITERATURE TEACHER'S PROFESSIONAL SELF-DEVELOPMENT IN POSTGRADUATE PEDAGOGICAL EDUCATION

Abstract. *The article analyzes the scientific literature and regulations that define the system of principles for the formation of the culture of professional self-development of a language and literature teacher. The author's principles are substantiated, i.e. the principle of equivalence between the projects for professional self-development of the language and literature teacher and the associative stories of nature's life creation; the principle of activity in the construction and implementation of the technology and methods of professional self-development based on the artistic principles; the principle of dichotomous attitude to the integral components of the culture of teacher's professional self-development, her/his ability to self-actualization; the principle of the connection between personal orientation and syncretism in the teacher's mastery of the culture of professional self-development based on art. The adapted technology of photovoice is offered to reveal the individual trajectory of the teacher's self-growth.*

The structural components of the culture of professional self-development of the language and literature teacher are determined, i.e. the spiritual culture in the contents of philological disciplines at the axiological level; the culture of self-development of willingness to professional self-improvement in the system of postgraduate pedagogical education; the culture of self-development of professional competence for professional and pedagogical culture with the use of verbal and nonverbal means; the culture of self-development of the ability to emotional and volitional self-regulation by mastering the values of the content of postgraduate pedagogical education; the ability to reflect on the intermediate results of the self-development process. Various examples of application of principles which promote language and literature teachers' willingness to lifelong education, their ability to personal and professional self-development are provided.

Key words: *system of principles, postgraduate education, professional self-development, culture, language and literature teacher, photovoice.*

Постановка проблеми. Динамічні зміни в системі освіти України, що відбуваються під впливом різних факторів, як-от глобалізація культурних процесів, інформатизація, стрімке оновлення технологій як наслідок четвертої промислової революції тощо, вимагають від здобувачів освіти безперервного особистісного зростання, ініціативності, активної життєвої позиції, потреби в інтеграції до європейської системи освіти, розвитку наукових положень щодо системи принципів формування культури професійного саморозвитку.

Державним стандартом базової середньої освіти (2019) окреслено здатність педагогів, зокрема і словесників, формувати у своїх вихованців культурну компетентність, що «передбачає наявність стійкого інтересу до опанування культурних і мистецьких здобутків,

шанобливого ставлення до культурних традицій, здатність розуміти і цінувати творчі способи вираження та передачі ідей у різних культурах через різні види мистецтва та інші культурні форми; прагнення до розвитку і вираження власних ідей, почуттів засобами культури і мистецтва».

У Проекті Закону України «Про освіту дорослих» зазначається, що одним із завдань освіти дорослих є «розвиток культури навчання впродовж життя, стимулювання дорослих до самоосвіти і саморозвитку», «задоволення потреб дорослих у професійному, інтелектуальному, культурному і духовному розвитку. У здобувачів освіти необхідно розвинути здатність до культурного самоусвідомлення та самовираження, розуміння та сприйняття загальнолюдських цінностей» (Проект Закону України «Про освіту дорослих», 2020 с. 3, 4).

У «Загальноєвропейських Рекомендаціях з мовної освіти» не лише підкреслюється важливість створення умов для опанування філологічними дисциплінами впродовж життя, а й пропонується педагогам застосовувати взаємний обмін досвідом щодо впровадження певних напрямів у викладацькій практиці, наголошено на важливості діяльнісного підходу, суб'єктам освітнього процесу запропоновано самостійно планувати своє професійне самозростання «на основі власних знань та досвіду» (Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання, 2003, с. 221).

На підставі викладеного вище актуалізується проблема систематизації принципів формування культури професійного саморозвитку вчителя-філолога в післядипломній педагогічній освіті.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Основи формування культури професійного саморозвитку вчителя-філолога окреслено у багатьох дослідженнях вітчизняних науковців. Так, М. Вовк присвятила низку своїх праць удосконаленню педагогічної освіти з урахуванням українського й зарубіжного досвіду (Вовк, 2020), вивченню складових професіоналізму словесника крізь призму теоретико-методологічних засад акмеологічного підходу, наголошуючи на важливості «формування етичних світоглядних цінностей, читацької культури, естетичного світосприйняття» у суб'єктів освітнього процесу (Вовк, 2012, с. 59). Обґрунтовуючи шляхи досягнення професіоналізму, формування фахової майстерності, самоосвіти, саморефлексії, дослідниця стверджує, що «процес становлення професіоналізму особистості визначається спектром здобутків, результатами власної діяльності» (Вовк, 2012, с. 60).

У розвідках О. Семеног окреслено важливі для професійної діяльності словесника та його кар'єрного зростання напрями, серед яких: лінгвістичний, лінгводидактичний, лінгвоперсоналогічний, психолого-педагогічний. Учена виокремила

лінгвоаксіологічний аспект, визначила поняття мовної освіти як «багатоаспектний процес формування інтелектуально розвиненої, морально досконалої, національно свідомої, духовно багаті мовної особистості, яка вільно володіє виражальними засобами сучасної української літературної мови, її стилями, різновидами, жанрами в усіх видах мовленнєвої діяльності, характеризується активною громадянською позицією, готовністю до подальшого професійно орієнтованого навчання, спроможна самостійно визначати цілі самонавчання, самовиховання й саморозвитку та дієво їх реалізовувати» (Семенов, 2017, с. 368).

Розглядаючи систему неперервної педагогічної освіти вчителя-словесника, В. Сидоренко наголошує на важливості застосування акмелінгвістичного напрямку, який «передбачає формування національно-мовної особистості, свідомого носія мови з елітарною мовною свідомістю, мовною культурою, мовним смаком і мовною стійкістю, учителя-комуніканта високого гатунку, який на метарівні не тільки послуговується сформованими компетентностями для реалізації всіх різновидів педагогічного дискурсивного діалогу, а й здатний до креативного мовотворення, мовомислення і мовопродукування», внаслідок чого учитель-філолог мислить оригінально, «повною мірою самоактуалізується в мові, продукуючи власні зразки словесної (літературно-мистецької) творчості, духовні продукти» (Сидоренко, 2015, с. 42).

Мета статті – схарактеризувати принципи формування культури професійного саморозвитку вчителя-філолога в умовах післядипломної педагогічної освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблему формування культури професійного саморозвитку вчителя-словесника засобами інтеграції в післядипломній педагогічній освіті ми розглядаємо в контексті таких понять, як «система принципів», «культура», «саморозвиток», «професійний саморозвиток».

В. Ортинський поняття «*принцип*» визначає як керівне положення щодо реалізації знання про мету, сутність, зміст і структуру здобування освіти на практиці. Під «*системою принципів*» автор розуміє функціональну систему, спрямовану на досягнення корисного результату, який має виховний і розвивальний ефект. Кожен компонент такої системи робить свій внесок у досягнення загального результату (Ортинський, 2017).

В Українському педагогічному енциклопедичному словнику С. Гончаренка термін «*культура*» потрактовано як «сукупність практичних, матеріальних і духовних надбань суспільства, які відображають історично досягнутий рівень розвитку суспільства й людини і втілюються в результатах продуктивної діяльності ... , сфера духовного життя суспільства, що охоплює систему виховання, освіти і духовної творчості та визначає рівень освіченості та рівень оволодіння галуззю знань або діяльності» (Гончаренко, 2011, с. 248). Мета культури, на думку автора, полягає у всебічному гармонійному розвитку особистості та її діяльних здібностей.

Н. Мойсеюк визначає поняття «*культура*» як сукупність матеріальних і духовних цінностей, результат творчої діяльності людини й суспільства, коли людина формується в процесі власної діяльності як культурно-

історична істота, яка засвоює мову, долучається до традицій і цінностей, що існують у суспільстві, оволодіває властивими для конкретного суспільства і його культури прийомами і навичками діяльності. Зважаючи на це, людина, є продуктом загальнолюдської культури, її представником і носієм (Мойсеюк, 2007).

Щодо термінів «*саморозвиток*» і «*професійний саморозвиток*», то С. Соколовська (2010) розуміє під ними «спроєктований, осмислений процес формування себе як особистості, який триває впродовж життя й обумовлює якісний розвиток цілісної особистості; професійний саморозвиток учителя, на думку авторки, – це усвідомлений цілеспрямований процес особистісного й професійного самовдосконалення з метою творчої самореалізації в процесі виконання професійної діяльності» (Соколовська, 2011). Зі свого боку А. Кононенко стверджує, що «*професійне самозростання педагога*» – це внутрішній процес, спрямований на досягнення професіоналізму, що являє собою якісні самозміни особистісно-професійної сфери та професійної діяльності (Кононенко, 2015).

Наше дослідження передбачало аналіз виконання 150 педагогами творчих завдань у форматі фотовойс (від англ. *photo* – *фото*, *voice* – *голос*). Ця інтерактивна методика, що виникла свого часу в США, зазвичай застосовується в соціальній роботі, у сферах розвитку громади, міжнародного розвитку, охорони здоров'я та освіти (Wang and Burriss, 1997, p. 369). Нами було розроблено застосування фотовойсу в післядипломній педагогічній освіті. Ця методика сприяє тому, що, знайомлячись із твором мистецтва (а фотографія, як відомо, один із видів мистецтва), учасникам пропонувалося завдяки суб'єктивному сприйняттю, застосуванню образного мислення, вмінню створювати метафори, здатності в зображених деталях визначати символи, що характеризують нашу реальність і спонукають до самозростання, побачити проблему в особистому житті, професійній діяльності й намагатися її переосмислити. Твори мистецтва можуть слугувати джерелом, основою й засобом особистісного та професійного саморозвитку особистості.

Респондентам було запропоновано дібрати будь-який твір мистецтва (довільного виду, жанру, напрямку) або сфотографувати улюблений куточок природи, встановити зв'язок між основними враженнями, які вони отримали від мистецького твору, і своїми завданнями-самозобов'язаннями в галузі особистісного чи професійного саморозвитку. Педагогів орієнтували на те, щоб фотовойс викликав позитивний настрій, естетичне задоволення, орієнтував на особистісне чи професійне самозростання. Кожен учасник долучився до створення авторської моделі «Я-професіонал» (1–2 слайди). Використовуючи *статистичний метод*, дані було оброблено й зроблено узагальнення експериментального дослідження.

Проаналізувавши виконані педагогами завдання, нами було розроблено *авторську систему принципів* формування культури професійного саморозвитку вчителя-філолога:

1. *Принцип тотожності проєктів професійного саморозвитку вчителя-словесника асоціативним моделям-сюжетам життєтворчості природи* орієнтує педагогів на створення професійного образу

«Я-реальне», змістові характеристики якого визначаються за допомогою аналізу та синтезу зразків реальних сюжетів життєтворчості природи, або тих, що зображені на фотовойсах.

2. *Принцип активності в побудові й реалізації технології й методики професійного саморозвитку вчителя-словесника на мистецьких засадах* передбачає філософське усвідомлення дійсності, виконання ним функції засобу розвитку свідомості особистості, вимагає від учителя-філолога не тільки розкриття духовного потенціалу, а й знаходження можливостей для створення авторської технології й методики професійного саморозвитання як особистості.

3. *Принцип дихотомного ставлення до цілісних складників культури професійного саморозвитку вчителя-словесника, його здатність до самоактуалізації в професійно-педагогічному бутті.* Поняття дихотомії засноване на розвитку науки, яка фіксує реальність через рух протилежностей (Шамне, 2016, с. 554). Дихотомність розглядаємо із позицій протиставлення: некомпетентність у професійній творчості – компетентність у професійному самовихованні; аспект самопізнання «Я-компетентна / некомпетентна особистість». Цей принцип регулює процес досягнення вчителем-словесником вершин власного особистісного й кар'єрного саморозвитання.

4. *Принцип неперервності зв'язку особистісної зорієнтованості й синкретичності в оволодінні вчителем-словесником культурою професійного саморозвитку на основі мистецтва.* Синкретизм як синтез мистецтв відображає їхню взаємну інтеграцію, а інколи навіть призводить до перетворення одне в одного. Сприймаючи мистецькі твори як суб'єкт професійного саморозвитку, вчитель-словесник «піднімається» від рецепції до реакції на цінності мистецької культури, активізує власний емоційно-почуттєвий світ, і найголовніше – насичує ним власне бачення руху в напрямі до професійного саморозвитку. На етапі розробки програми професійного саморозвитку вчителів-словесників важливо проектувати обов'язкову «зустріч» із мистецьким твором, а також ситуації його переосмислення з позиції самомотивації.

У результаті дослідження нами було визначено *цільові орієнтири формування культури професійного саморозвитку*, окреслено цілісні психічні утворення особистості культуровідповідного плану, зокрема *структурні компоненти культури саморозвитку вчителя-словесника*:

- духовну культуру у змісті філологічних дисциплін на аксіологічному рівні;
- культуру саморозвитку мотивів активності у професійному самовдосконаленні в системі післядипломної педагогічної освіти;
- культуру саморозвитку професійної компетентності до рівня базової професійно-педагогічної культури з використанням вербальних і невербальних засобів;
- культуру саморозвитку здатності до емоційно-вольової саморегуляції опанування цінностями змісту післядипломної педагогічної освіти;
- рефлексивну культуру за проміжними результатами саморозвивального процесу.

Висновки. Проведене дослідження засвідчує актуальність означеної проблеми. Так, запропонована нами авторська система принципів як цілісна сукупність цільових орієнтирів формування культури професійного саморозвитку вчителів філологічних дисциплін

сприяє розробці інтерактивної методики фотовойс, покликаної не лише формувати їхню самомотивацію, а й створювати індивідуальну траєкторію саморозвитання, готовності навчатися впродовж усього життя.

А щоб педагоги, зокрема й філологи, відчували постійну потребу в особистісному й кар'єрному саморозвитанні, суттєву допомогу й підтримку в поглибленні власних знань про теоретико-методологічні засади формування культури професійного саморозвитку, вдосконаленні фахових компетентностей, створенні позитивно-гармонійної Я-концепції, індивідуально-особистісної траєкторії саморозвитку надають заклади післядипломної освіти.

Подальші дослідження в означеному напрямі плануємо присвятити питанням особистісного й кар'єрного саморозвитання вчителів-словесників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Державний стандарт базової середньої освіти. (2019). URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898/> (дата звернення: 14.06.2021).

Про освіту дорослих: проект Закону України від 07.09.2020 р. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-proponuye-dlya-gromadskogo-obgovorennya-proyekt-zakonu-ukrayini-pro-osvitu-doroslih> (дата звернення: 10.07.2021).

Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання. (2003). Київ: Ленвіт. 273 с. URL: https://web.archive.org/web/2013081023124/http://www.britishcouncil.org/uk/ukraine-education-reform-european-framework-re_vstup.pdf (дата звернення: 10.07.2021).

Вовк, М. (2012). Акмеологічний підхід до аналізу системи підготовки словесника-фольклориста в університетах України. *Наукова скарбниця освіти Донеччини*. № 2 (11). С. 58–62. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/2528/> (дата звернення: 22.06.2021).

Вовк, М. (2020). Тенденції розвитку педагогічної освіти в Україні: виклики та перспективи. *Естетика і етика педагогічної дії*. Вип. 22. С. 150–165.

Семенов, О. (2017). Ефективні технології навчання і контролю якості знань у лінгвістичній підготовці майбутніх фахівців: монографія / авт. кол. О. Семенов, В. Герман, Н. Громова та ін.; за заг. ред. О. Семенов. Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка. 376 с.

Сидоренко, В. (2015). Формування акмелінгвістичної майстерності вчителя-словесника в системі неперервної педагогічної освіти. *Українська мова і література в школі*: наук.-метод. журнал. № 4. С. 39–48.

Ортинський, В. (2017). Педагогіка вищої школи: підручник. Львів: Вид-во Львівської політехніки. 498 с. URL: https://pidru4niki.com/14940511/pedagogika/sistema_printsipiv_navchannya#963/ (дата звернення: 23.05.2021).

Гончаренко, С. (2011). Український педагогічний енциклопедичний словник. 2-е вид., доп. і випр. Рівне: Волинські обереги. 519 с.

Мойсеюк, Н. (2015). Педагогіка: навчальний посібник. URL: <https://westudents.com.ua/glavy/49338-32-pedagogchna-gumantarna-kultura.html/> (дата звернення: 20.05.2021).

Соколовська, С. (2010). Сутнісна характеристика понять «саморозвиток» та «професійний саморозвиток».

Професійний саморозвиток майбутнього фахівця: монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка. С. 20–38.

Соколовська, С. (2011). Професійний саморозвиток майбутнього вчителя математики (на прикладі вивчення фахових дисциплін). *Професійний саморозвиток майбутнього фахівця*: монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка. С. 182–210.

Кононенко, А. (2015). Професійний саморозвиток педагога як складова його творчої індивідуальності. URL: <http://lingvo.onu.edu.ua/profesijnij-samorozvitok-pedagoga-yak-skladova-yogo-tvorcho%D1%97-individualnosti/> (дата звернення: 11.06.2021).

Wang, C., Burris, M. (1997). Photovoice: Concept, Methodology, and Use for Participatory Needs Assessment. *Health Education & Behavior*. Vol. 24 (3). P. 369–387.

Шамне, А. (2016). Дихотомія як спосіб наукового мислення і метод дослідження психосоціального розвитку особистості. *Актуальні проблеми психології*: зб. наук. праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України / за ред. С. Д. Максименка. Т. IX. С. 554–561. URL: https://www.researchgate.net/publication/326606112_dihotomia_ak_sposib_naukovogo_mislenna_i_metod_doslidzenna_psihosocialnogo_rozvitku_osobistosti/ (дата звернення: 05.06.2021).

REFERENCES

Derzhavnyi standart bazovoi serednoi osvity. (2019). [State standard of basic secondary education]. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoi-osviti-i300920-898/> (дата звернення: 14.06.2021). [in Ukrainian].

Pro osvitu doroslykh: proiekt Zakonu Ukrainy [On Adult Education: draft Law of Ukraine]: vid 07.09.2020 r. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-propouye-dlya-gromadskogo-obgovorennya-projekt-zakonu-ukrayini-pro-osvitu-doroslih/> (дата звернення: 10.07.2021). [in Ukrainian].

Zahalnoevropeiski Rekomendatsii z movnoi osvity: vyvchennia, vykladannia, otsiniuvannia [Pan-European Recommendations on language education: study, teaching, assessment]. (2003). Kyiv: Lenvit. 273 s. URL: https://web.archive.org/web/20130801023124/http://www.britishcouncil.org/uk/ukraine-education-reform-european-framework-re_vstup.pdf (дата звернення: 10.07.2021). [in Ukrainian].

Vovk, M. (2012). Ameolohichni pidkhid do analizu systemy pidhotovky slovesnyka-folklorysta v universytetakh Ukrainy [Ameological approach to the analysis of the system of training a linguist-folklorist at the universities of Ukraine]. *Naukova skarbnitsia osvity Donechchyny*. № 2 (11). S. 58–62. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/2528/> (дата звернення: 22.06.2021). [in Ukrainian].

Vovk, M. (2020). Tendentsii rozvytku pedahohichnoi osvity v Ukraini: vyklyky ta perspektyvy [Trends in the development of pedagogical education in Ukraine: challenges and prospects]. *Estetyka i etyka pedahohichnoi dii*. Vyp. 22. S. 150–165. [in Ukrainian].

Semenoh, O. (2017). Efektyvni tekhnologii navchannia i kontroliu yakosti znan u lnhvistychnii pidhotovtsi maibutnikh fakhivtsiv: monohrafiia [Effective technologies of teaching and quality control of knowledge in linguistic training of future specialists]: monograph / avt. kol. O. Semenoh, V. Herman, N. Hromova ta in.; za zah. red.

O. Semenoh. Sumy: Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko Publishing House. 376 s. [in Ukrainian].

Sydorenko, V. (2015). Formuvannia akmelinhvistychnoi maisternosti vchytelia-slovesnyka v systemi nepererвної pedahohichnoi osvity [Formation of acmelinguistic skill of a language and literature teacher in the system of continuous pedagogical education]. *Ukrainska mova i literatura v shkoli*: nauk.-metod. zhurnal. Kyiv. 2015. № 4. S. 39–48. [in Ukrainian].

Ortynskyi, V. (2017). *Pedahohika vyshchoi shkoly* [High school pedagogy]: pidruchnyk. Lviv: Lviv Polytechnic Publishing House. 498 s. URL: https://pidru4niki.com/14940511/pedagogika/sistema_printsypiv_navchannya#963/ (дата звернення: 23.05.2021). [in Ukrainian].

Honcharenko, S. (2011). Ukrainskyi pedahohichniy entsyklopedychnyi slovnyk [Ukrainian pedagogical encyclopedic dictionary]. 2-e vyd. Rivne: Volynski oberehy. [in Ukrainian].

Moiseiuk, N. (2015). Pedahohika [Pedagogy]: navchalnyi posibnyk. URL: <https://westudents.com.ua/glavy/49338-32-pedagogchna-gumantarna-kultura.html> (дата звернення: 20.05.2021). [in Ukrainian].

Sokolovska, S. (2010). Sutnisna kharakterystyka poniat «samorozvytok» ta «profesiyni samorozvytok» [Essential characteristics of the concepts «self-development» and «professional self-development»]. *Profesiyni samorozvytok maibutnoho fakhivtsia*: monohrafiia. Zhytomyr: Zhytomyr Ivan Franko State University Publishing House. S. 20–38. [in Ukrainian].

Sokolovska, S. (2011). Profesiyni samorozvytok maibutnoho vchytelia matematyky (na prykladi vyvchennia fakhovykh dystsyplin) [Professional self-development of the future teacher of mathematics (on an example of studying of professional disciplines)]. *Profesiyni samorozvytok maibutnoho fakhivtsia*: monohrafiia. Zhytomyr: Zhytomyr Ivan Franko State University Publishing House. S. 182–210. [in Ukrainian].

Kononenko, A. (2015). Profesiyni samorozvytok pedahoha yak skladova yoho tvorchoi indyvidualnosti [Professional self-development of a teacher as a component of his creative personality]. URL: <http://lingvo.onu.edu.ua/profesijnij-samorozvitok-pedagoga-yak-skladova-yogo-tvorcho%D1%97-individualnosti/> (дата звернення: 11.06.2021). [in Ukrainian].

Wang, C., Burris, M. (1997). Photovoice: Concept, Methodology, and Use for Participatory Needs Assessment. *Health Education & Behavior*. Vol. 24 (3). P. 369–387: [in English].

Шамне, А. (2016). Dykhotomiia yak sposib naukovoho myslennia i metod doslidzennia psykosotsialnoho rozvytku osobystosti [The dichotomy as a way of scientific thinking and the method of research of psychosocial development of personality]. *Aktualni problemy psykholohii*: zб. nauk. prats Instytutu psykholohii imeni H. S. Kostiuka NAPN Ukrainy / za red. S. D. Maksymenka. Т. IX. С. 554–561. URL: https://www.researchgate.net/publication/326606112_dihotomia_ak_sposib_naukovogo_mislenna_i_metod_doslidzenna_psihosocialnogo_rozvitku_osobistosti/ (дата звернення: 05.06.2021). [in Ukrainian].

Дата надходження до редакції: 19.07.2021 р.